

Les excavacions realitzades a Tarragona durant el Pla de Solidaritat amb l'Atur l'any 1984

M. ADSERIAS, J. M. V. ARBELOA, X. DUPRÉ, A. M. LEÓN,
M. J. MASSÓ, M. LL. PALANQUES, X. SOLÉ

Les característiques especials de la ciutat de Tarragona pel que fa a l'Arqueologia —les quals determinen la necessitat de realitzar al llarg de l'any un seguit d'excavacions qualificades d'urgència— aconsellen destinar el cos de tècnics i la mà d'obra contractada dins del Pla de Solidaritat amb l'Atur a reforçar les activitats que realitza normalment el Servei d'Arqueologia. Així doncs, l'existència d'un equip interdisciplinari no es dedicà a la realització de noves excavacions, sinó a l'execució d'aquelles que es trobaven ja programades pel Servei d'Arqueologia com a fruit del control de la concessió de llicències d'edificació que realitza la Comissió Tècnica de Tarragona del Consell del Patrimoni Cultural de Catalunya, en virtut del que estableix el decret que declara Conjunt Històric-Artístic la ciutat de Tarragona.¹

1. CIRC ROMÀ

Dues foren les actuacions realitzades a l'àrea del circ romà, que res-pongueren a la necessitat de realitzar excavacions arqueològiques posteriors a l'enderrocament de diversos edificis que se sobreposaven a les restes del monument. Les expropiacions i enderrocaments formaven part de les actuacions previstes en el Pla Especial Pilats, elaborat per l'Ajuntament de Tarragona, per tal de potenciar el sector oriental o capçalera del Circ.

1. Volem des d'aquestes pàgines manifestar el nostre agraïment a totes aquelles persones que ens varen oferir la seva col·laboració. La nostra gratitud en especial a Josep M. Pena, responsable dels aixecaments planimètrics; Francesc Tarrats, Director del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, i a l'Ajuntament de Tarragona per la seva col·laboració.

1.A. *Hotel Bea*

La primera d'aquestes dues actuacions consistí en l'excavació del solar de l'antic Hotel Bea (Rambla Vella, 3). La construcció estava adossada a la façana meridional del circ i els esforços es varen dedicar a determinar l'estat de conservació de la façana meridional del monument, de la muralla del segle XIV i de les possibles restes del carrer («*vicus losatus*» dels documents medievals) que teòricament separava el circ de la ciutat pròpiament dita. Si bé diversos problemes de tipus pràctic aconsellaven paralitzar l'excavació fins que no es procedís a l'enderroc d'un dels edificis veïns, es va poder constatar la inexistència de restes de la façana meridional del circ, si bé construccions d'època medieval havien reaprofitat la fonamentació romana i per tant havien perpetuat la seva alineació. També es va poder comprovar la fonamentació del parament exterior de la muralla del segle XIV, tot i que havia estat arrasada quan es construí l'hotel Bea. Excavacions realitzades amb posterioritat han posat al descobert la fonamentació de la façana meridional del circ, construïda amb *opus caementicium*, el qual presenta marques de l'encofrat de fusta, conservant-se en una alçada de més de dos metres.

1.B. *Carrer de Sant Ermenegild, 2 i 4*

Els solars en qüestió configuren un espai triangular, ocupat per dues cases de la primera meitat del segle XIX, que estava delimitat al Nord per l'anomenat Pretori (angle sud-orientat del *Forum Provinciae Hispaniae Citerioris*), a l'Est per la muralla tardo-republicana (amb els corresponents refets posteriors) i a l'Oest pel carrer de Sant Ermenegild.

Les tasques es varen centrar en l'excavació dels nivells d'època moderna deixant al descobert les restes de les nombroses reutilitzacions medievals de les voltes del Circ. Es varen localitzar tres voltes paral·leles, orientades NO-SE, que connectaven amb les que es poden visitar al Museu d'Història de Tarragona, allotjat en l'edifici veí del Pretori. La volta més oriental es trobava plena de terra, mentre que la central s'havia reutilitzat com a cisterna, recobrint les seves parets d'una forta capa impermeabilitzant, i la tercera de les voltes era ja accessible des del Museu.

També es va posar al descobert un ampli sector del parament intern de la muralla, que en aquest sector fou destruïda per les càrregues explosives col·locades per les tropes franceses l'any 1813, explosions que comportaren la destrucció de la muralla i també de les voltes del Circ. Quan s'excavà el reompliment de terres efectuades el segle XIX per tal d'obrir el carrer de Sant Ermenegild, es varen localitzar importants masses d'*opus caementicium* corresponents a les voltes del Circ.

Treballs efectuats amb posterioritat en aquest sector han permès determinar que les tres voltes descrites anteriorment no corresponen al circ, sinó a una construcció anterior i que foren reaprofitades en la construcció d'aquest important monument.

2. CARRER ROBERT D'AGUILÓ, 38

Prèviament a la construcció d'un edifici d'habitatges i un cop comprovada l'existència de restes, s'inicià l'excavació d'aquest solar situat fora del perímetre de la ciutat antiga, al Nord-Est del punt en què la Via Augusta, procedent del Nord, arribava a la ciutat. Troballes casuals i excavacions anteriors havien permès identificar restes de *villae* extraurbanes i d'enterraments.

Per sota dels nivells moderns corresponents a la utilització del solar com a hort aparegueren una sèrie d'estructures i nivells que permeteren establir diverses fases d'ocupació.

Una primera fase representada per un seguit d'habitacions corresponents a una construcció de tipus extra-urbà, la durada de la qual correspondria a August-Tiberi. La inexistència de nivells republicans vindria a confirmar la teoria de què l'accés a la ciutat en època republicana es realitzaria pel Nord-Oest i Oest del nucli urbà.

L'abandó de les estructures esmentades en època de Tiberi coincidiria amb l'aparició d'enterraments, inhumacions i incineracions, activitat que perduraria fins el segle III, si bé alguns elements demostren l'ús d'aquesta zona com a cementiri a finals del segle IV-principis del V. Paral·lelament a aquesta activitat es documenta la construcció de noves estructures arquitectòniques, probablement d'hàbitat, entre mitjan segle I i el primer quart del segle II. Entre els materials arqueològics recuperats cal destacar una important col·lecció de llànties en excel·lent estat de conservació.

Finalitzada l'excavació es procedí a la construcció del nou edifici, queden, però, les restes arqueològiques conservades i accessibles al subsòl del mateix.

3. RAMBLA NOVA

La iniciativa de l'Ajuntament de Tarragona de renovar la massa arbòria de la Rambla Nova, projecte que es realitzà en diverses fases, motivà la realització d'excavacions d'urgència els anys 1982, 1983, 1984 y 1985. L'any 1984 es procedí a la renovació del sector comprès entre els carrers Unió/Sant Francesc i Cañellas/Ixart, zona que prometia ésser especialment interessant donat que s'hi havien trobat restes tan importants com el lot d'escultures del Forn del Cigne. Una de les qüestions que es volia resoldre era el traçat del sector occidental de la muralla, que teòricament havia d'atravesar part de l'àrea a excavar.

Els treballs que es varen realitzar permeteren documentar la inexistència de nivells d'interès arqueològic, localitzant-se a poca profunditat la roca amb evidents marques de les barrinades utilitzades per al rebaix

de la mateixa. Les obres d'obertura de la Rambla Nova, realitzades a principis de segle, comportaren el rebaix de la roca natural i per tant la destrucció de totes les restes d'època romana. La rasa realitzada permeté realitzar un estudi dels components geològics del subsòl.

4. CARRER DE PERE MARTELL, 35

El solar número 35 del carrer de Pere Martell fou objecte d'una excavació d'urgència, degut a l'existència d'un projecte d'edificació i al fet que es tracta d'una zona de gran interès. El solar es troba situat a la zona occidental de Tarragona, a 500 m del riu Francolí, molt a prop del turó on s'assentava el primitiu nucli ibèric, fora del recinte de la ciutat romana i a l'est de la necròpolis de la fàbrica de tabacs. La gran quantitat de notícies referents a les troballes efectuades a la zona, des de principis de segle, aconsellà la realització de prospeccions.

Fruit de la tasca realitzada fou la identificació d'un seguit d'estructures corresponents a una construcció extra-urbana de tipus agrícola. A un primer nivell amb materials típicament ibèrics però sense estructures associades, s'hi superposava la construcció d'un edifici de mitjan segle II a.C. que fou objecte d'importants reformes a finals del mateix segle i a principis del I a.C.

L'època imperial estava documentada per la construcció de dues habitacions de planta rectangular associades a un pou (s. I d.C.), que es mantingueren en funcionament fins a finals del segle III. És precisament en aquest moment quan es documenta l'abandonament total de les habitacions excavades, coincidint amb l'ús d'aquesta zona com a necròpolis principal de la *Tarraco* del Baix Imperi.

Les reduïdes dimensions de l'àrea excavada no permeteren obtenir resultats més amplis pel que fa a la planta i funcionament de les construccions.

5. RAMBLA NOVA, 52

L'existència d'un projecte de construcció d'un edifici de vivendes en el solar en qüestió i la seva situació en el context de la ciutat antiga aconsellaren la realització de cales de prospecció.

El resultat de les tasques realitzades fou la identificació d'una llinda d'una porta, situada just per sobre de la roca. Els estrats que cobrien aquestes estructures presentaven materials arqueològics que cobrien un ampli marc cronològic que s'estenia des d'època tardo-republicana fins el segle III d.C.; es tracta, doncs, d'un reompliment d'aquest darrer moment.

6. CARRER UNIÓ, 52

Les tasques portades a terme durant el Pla de l'Atur en aquest edifici serviren per a finalitzar els treballs que amb anterioritat havia realitzat el Servei d'Arqueologia. Les obres s'iniciaren a causa de l'adaptació d'un local de la planta baixa de l'edifici per a allotjar una oficina bancària. L'excavació del subsòl del local permeté individualitzar un seguit de construccions de planta ortogonal que presenten diverses fases d'utilització.

El nivell més inferior, just per sobre de la roca, presenta materials de la primera meitat del segle II a.C. i elements residuals del segle III a.C.; es tracta d'un nivell de regularització del terreny previ a la construcció de les primeres estructures arquitectòniques —habitacions de planta quadrangular amb paviments d'*opus signinum* decorats amb *tesselae*— que s'ha de situar a mitjan segle II a.C.; un important estrat d'obliteració situa el final de l'ús d'aquestes habitacions a finals del mateix segle.

Els nivells superiors, associats a diferents reaprofitaments de les estructures, evidencien l'ús d'aquesta zona fins als segles IV-V d.C., moment en el qual sembla ésser que es produí una important transformació de la topografia urbana de Tarragona: les zones monumentals es convertiren en zones d'hàbitat i la ciutat pròpiament dita es despoblà de forma generalitzada.

El solar en qüestió es troba en el centre de la zona residencial de la ciutat antiga i ofereix una seqüència de l'evolució d'aquesta part tan poc coneguda i tan necessària per a poder determinar la interrelació existent entre la part residencial de *Tarraco* i la seu del *Concilium Provinciae Hispaniae Citerioris*, lleugerament més ben coneguda.

7. CLAUSTRE DE LA CATEDRAL

Aprofitant l'execució d'un projecte de restauració de les cobertes de la catedral, promogut pel Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya, i donat que aquest projecte comportava l'obertura de rases en el claustre de la catedral, vàrem decidir la realització de dos sondeigs. Aquesta zona havia ja estat objecte d'una excavació per part de J. Sánchez Real i el nostre propòsit era el de determinar les cotes i aixecar una bona planimetria d'un canal, tallat a la roca, d'època romana.

El claustre de la catedral de Tarragona aprofita en part les estructures del recinte superior del *Concilium Provinciae*, el qual estava dedicat al culte imperial i que junt amb el *Forum Provinciae*, immediatament inferior, constituïen la seu del *Concilium*. El canal que vàrem documentar correspon a aquest complex i no és altre que el construït per a recollir les

Plànol de la ciutat de Tarragona amb indicació de les intervencions realitzades dins del Pla de l'Atur. 1, Circ romà; 3, Rambla Nova; 4, Pere Marcell; 5, Rambla Nova; 52; 6, Unió; 7, Claustre de la catedral; 8, Anfiteatre.

aigües de la teulada del pòrtic occidental, del *themenos* que envoltava el temple. Tradicionalment s'ha dit que aquest era el temple d'August, però tot fa pensar que es tractaria d'un temple dedicat per la província al culte imperial i la seva construcció s'ha de situar en època flàvia. El Temple d'August es trobaria a la part baixa de la ciutat.

8. AMFITEATRE

Finalment es va aprofitar la disponibilitat de mitjans humans que comportava el Pla per a realitzar una exhaustiva neteja de l'amfiteatre romà de Tarragona. Monument excepcional tant per les seves característiques formals com per la superposició de construccions existents (basílica visigòtica, església romànica), les seves dimensions i la seva situació comporten importants problemes de manteniment, a la resolució dels quals contribuï el Servei d'Arqueologia.